

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА В СУЧАСНІЙ ПАРАДИГМІ ВІТЧИЗНЯНОГО РОЗВИТКУ

*Н.М. Сушко, к.е.н., Київський національний торговельно-економічний
університет*

Банківська система України, будучи одним із найбільш розвинутих елементів народногосподарського механізму, оскільки її реформування було почато раніше за інші сектори економіки, відіграє нині основну роль у створенні оптимального середовища для мобілізації й вільного переливу капіталів, нагромадженні грошових коштів для структурної перебудови економіки, приватизації й розвитку підприємництва. Водночас, всебічне розкриття потенційних можливостей банківської системи у реалізації функцій фінансового посередництва на ринку значною мірою визначається особливостями її структурної організації, яка забезпечує складний механізм практичної реалізації взаємозв'язків і взаємовідносин між банківськими установами, від чого у кінцевому підсумку залежать результати їхньої діяльності та ефективність кредитно-фінансового обслуговування усіх ланок народногосподарського комплексу.

Незважаючи на беззаперечність важливості банківської системи, вона майже десять років працює в складній економічній ситуації. Фінансові проблеми держави, проблематичність уряду щодо обслуговування власних боргів спричинили своєрідний тиск на грошово-кредитну систему та показники банківської ліквідності. Досить проблематичним є також вплив на національну банківську систему і нинішній політичний стан зовнішнього середовища. Цими причинами і обумовлюється основна задача НБУ: не допустити системної кризи банківської ліквідності та стримувати гривню від обвалу. Загальновідомо, що станом на 01.01.2001 р. 63 українських банки віднесено до категорії проблемних (32,3 % від загальної кількості комерційних банків України), серед яких 20 перебувають в режимі фінансового оздоровлення, один – у режимі санації, у двох призначено тимчасову адміністрацію, ще два банки перебувають у стадії реорганізації, 38 – у стадії ліквідації.

Саме тому проблеми фінансового стану й функціонування вітчизняної банківської системи на сучасному етапі її розвитку є предметом постійної уваги з боку Національного банку України. Серед основних завдань, які постали сьогодні перед банківською системою України, слід визначити наступні:

- вирішення в законодавчому порядку проблем комерційних банків через подальше вдосконалення їх нормативної бази;
- подальша капіталізація банків, залучення до участі в ній нових інвесторів, в тому числі іноземних;
- вирішення на державному рівні проблем великих банків, на яких лежить тягар проблем державних банків СРСР;
- відновлення довіри до банків з боку населення;
- вдосконалення функцій контролю НБУ за діяльністю комерційних банків;
- посилення контролю за банками і надання їм методичної допомоги;
- зростання рівня концентрації банківського капіталу;

- створення умов для збільшення обсягів кредитування реального сектора економіки тощо.

Безперечним є той факт, що розвиток й вдосконалення банківського законодавства нині є одним з основних напрямків банківської реформи, а законодавчо-правове забезпечення банківської діяльності відіграє важливу роль у процесі її державного контролю й регулювання. 22 червня 1999 р. набув чинності Закон “Про Національний банк України”, який заклав основи економічної незалежності НБУ та правові основи для створення дворівневої системи управління у банківській системі. Слід зазначити, що ряд положень цього закону істотно обмежує конституційні прерогативи НБУ у проведенні грошово-кредитної політики і обмежує забезпечення стабільності національної грошової одиниці. Так, зокрема, Раді Національного банку України надано невластиві їй функції і значно розширені її повноваження, а саме: право затверджувати положення про планування та облік доходів і видатків, формування фондів і резервів Національного банку, затвердження зовнішньоекономічних договорів на суму, що не перевищує суму статутного капіталу Національного банку України та ін.

В основі нового Закону “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 р. затверджений систематизований підхід до створення, діяльності, реорганізації та ліквідації банків з урахуванням положень Закону “Про Національний банк України”, чинного вітчизняного законодавства, міжнародних стандартів і практики регулювання банківської діяльності. Новий правовий акт значно розширює можливості ведення банківського бізнесу, сприяючи підвищенню його прозорості та надійності. В ньому закладено нові підходи до ліцензування банків та формування статутного капіталу банку. Запроваджується система контролю за інвестиційною діяльністю банків та приділяється значна увага захисту прав клієнтів банку. Вперше конкретно з’ясовано поняття банківської таємниці, визначено форми і зміст державного регулювання діяльності банків, посилена відповідальність власників і керівників та запроваджено новий механізм ліквідації банків.

Однією з найгостріших проблем банківської системи України є недостатній рівень капіталізації банків, який вносить елементи нестабільності в економіку держави в цілому. Банки з низьким рівнем капіталу постійно вдаються до різноманітних заходів щодо збільшення власного капіталу. Але, на жаль, у більшості малих банків нині немає джерел для значного збільшення капіталу, прибутки яких незначні і обмежені можливості залучення субординованого боргу.

Протягом 2000 р. спостерігалася тенденція зниження достатності капіталу в системі комерційних банків. Так, за 2000 р. цей показник скоротився на 3-4 %.

В таблиці зображено структуру банківської системи України за рівнем капіталізації станом на 01.01.2001 р.

Слід зазначити, що одним із реальних шляхів розв’язання цієї проблеми є об’єднання невеликих банків у великі фінансово-кредитні установи зі значними розмірами капіталу, які з часом зможуть надавати клієнтам широкий спектр банківських послуг і стати гарантом збереження їх коштів. Економічною метою такого злиття є поєднання зусиль у конкурентній боротьбі та досягнення більшої ефективності власної діяльності. За умови успішного об’єднання банків слід очікувати стабілізаційного ефекту, підвищення рівня капіталізації банківської

системи та започаткування нового етапу в розвитку банківського середовища України.

Таблиця

Динаміка обсягу нормативного капіталу системи банків України

Розмір нормативного капіталу	Кількість банків станом на 01.01.2000	%	Кількість банків станом на 01.01.01	%
До 1 млн. євро	14	8,5	6	3,9
Від 1 до 2 млн. євро	34	20,7	0	0
Від 2 до 3 млн. євро	31	18,9	14	9,0
Від 3 до 5 млн. євро	41	25,0	45	29,2
5 млн. євро і більше	44	26,9	89	57,9
Усього	164	100	154	100

Досить гострою залишається і проблема кредитування, в тому числі пріоритетних галузей виробництва країни. Однією з причин цього є те, що на державному рівні у минулому році так і не були створені сприятливі умови для кредитування комерційними банками галузей народного господарства за програмами уряду. Перешкоджає поліпшенню цього напрямку кредитної діяльності банків наявність значної заборгованості за кредитами, наданими під гарантії уряду. Так, кредитний портфель банків станом на 01.01.2001 р. становив 23688,6 млн. грн., тобто збільшився за рік на 9463,9 млн. грн., або на 66,5 %. У кредитному портфелі найбільш питому вагу мали кредити, надані суб'єктам господарювання (77 % від усього кредитного портфеля), які за 2000 р. зросли на 62,5 %. За строками погашення серед кредитів, наданих суб'єктам господарювання, найвагомішою є частка середньострокових кредитів (від місяця до року) – 58,8 %; частка довгострокових (понад рік) – 26,7 %, короткострокових (до місяця) – 14,5 %. Серед кредитів, наданих юридичним особам, переважають кредити у національній валюті – 52,1 %; частка кредитів у вільно конвертованій валюті – 47,6 %.

Загальновідомо, що найбільшою проблемою вітчизняної банківської системи є криза платежів. Зростання простроченої заборгованості підприємств за банківські кредити створило серйозну загрозу для ліквідності не тільки окремих банків, але й деформації всієї банківської системи. Ця ситуація надзвичайно загострила іншу проблему банківської системи, а саме: недостатність системи страхування ризиків кредитної діяльності і страхування банківських депозитів.

Враховуючи вищевикладене, з метою досягнення стабільності в банківській системі України доцільно, на наш погляд, провести ряд таких першочергових заходів:

- більш чітке врегулювання взаємовідносин НБУ з органами влади;
- створення системи швидкого реагування на виникнення системного ризику в банківській системі;
- створення банку даних фінансового стану усіх вітчизняних банківських установ;
- розробку системи моніторингу, що дозволила б відслідковувати фінансове становище банків;

- розробку ефективної системи страхування депозитів;
- обов'язкове оформлення банківських операцій шляхом фінансових зобов'язань, які мають реальну юридичну силу;
- створення дійової системи розгляду та задоволення скарг банківського характеру в судовому порядку;
- створення Міжбанківського фонду обов'язкового страхування банківських вкладів фізичних осіб, який матиме статус юридичної особи;
- вдосконалення існуючого механізму застави майна;
- створення системи вчасного виявлення і швидкої санації великих банків, які не справляються з фінансовими труднощами;
- створення умов, в тому числі і пільгових, щодо збільшення ресурсної бази довгострокового кредитування.

Вирішення хоча б частини усіх вищеперерахованих завдань дозволить Україні створити банківську систему, яка здатна буде вирішувати нові і надзвичайно складні завдання подальшого розвитку вітчизняної економіки.

Сушко Н.М. Банківська система в сучасній парадигмі вітчизняного розвитку / Н.М. Сушко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад "Українська академія банківської справи Національного банку України". - Суми, 2002. - Т. 5. - С. 109-113.